1923, 1925 ve 1927 yıllarında çıkarılan kanunlarla Ezher'de eğitim süreleri yeniden düzenlendi. 1930'da çıkarılan kanunla da orta öğretim kurumları yüksek öğretim kurumlarından ayrılarak Batı üniversiteleri tarzında İlâhiyat (Külliyyetü usûli'd-dîn), Fıkıh ve İslâm Hukuku (Külliyyetü'ş-şerîa), Arap Dili (Külliyyetü'l-lugati'l-Arabiyye) adı altında dört yıllık tahsil süreleri olan üç fakülte kuruldu. Bu fakültelerin mezuniyet diplomalarına **âliyye** (العالية) denildi. Bunu kazananlara Ezher'in idarî bölümlerinde, orta eğitim enstitülerinde, camilerde hocalık, ayrıca imamlık, hatiplik ve nikâh memurluğu yapma hakkı verildi. Mezuniyet sonrası ihtisas, meslek (تخصص فى المهنة) ve bilim (تخصص فى المادة) kollarına ayrıldı ve meslekte (vaaz ve irşad, kadılık, fetva verme, avukatlık, orta seviyeli din ve genel eğitim kurumlarında öğretmenlik) ihtisaslarını bitirenlere "âlimiyye", bilimde (üç fakültenin ana bilim dallarından birinde) ihtisas yapanlara "âlimiyye maa lakab üstâz" derecesi verildi ve bu unvanı taşıyanlara fakültede ve ihtisas bölümlerinde müderrislik yapma hakkı tanındı.

1930'da çıkarılan kanunla Ezher şeyhinin başkanlığında Yüksek Ezher Meclisi kuruldu. Bu meclisin üyeliklerine Ezher şeyhinin vekili, Mısır müftüsü, üç fakültenin şeyhleri (dekanlar), Adalet, Evkaf, Maarif, Maliye bakanlıklarının müsteşarları, Ezher'in ileri gelen ulemâsından kralın seçeceği iki âlim, ayrıca Ezher'le ve dinî eğitimle ilgili iki kişi getirilmiştir. Bu yüksek meclis Ezher'in idaresi ve eğitimi konularında yasama ve yürütme yetkisine sahipti. Meclis ayrıca âlimiyye diplomasının imtihanlarında başarı kazananların diplomalarını alabilmeleri için, başkanı vasıtasıyla krala diploma beratları hususunda arzda bulunurdu.

1936 yılında çıkan kanun âlim
lomasını daha ayrıntılı bir şekil
di ve böylece Ezher'deki üç fak
lü'd-dîn, Şeriat ve Arap Dili fakült
zuniyet sonrası ihtisaslarını tar
öğrencilerine iki seviyede âlimiyye diploması vermeye başladı. Birincisi master derecesine tekabül eden tedris, kazâ, vaaz ve irşad icâzetli âlimiyye diploması (şehâdetü'l-âlimiyye maa'l-icâze), ikincisi doktora mukabili olan ve diplomayı alan kimseye **üstâz** unvanı veren, ayrıca fakültelerde ve ihtisas alanlarında ders verme yetkisi tanıyan diploma idi (şehâdetü'l-âlimiyye maa dereceti üstâz).

1961'de çıkarılan kanundan sonra, fakültelerin çeşitli bölümlerinde yüksek öğrenim gören kimselere ilmî pâyeler vermek üniversite kurulunun görevlerine dahil edildi. Diğer üniversitelerdeki doktora karşılığı olarak verilen âlimiyye diploması, Ezher'de artık çeşitli ihtisas dallarında da verilmeye başlandı. Ancak talebenin âlimiyye derecesine kaydedilmesi için Ezher fakültelerinin birinde ihtisas (master) yapması, yahut Mısır üniversitelerinin herhangi bir fakültesinden veya Ezher Üniversitesi tarafından tanınmış başka fakülte ya da enstitüden ona muadil bir diplomaya sahip olması gerekmekteydi. Âlimiyye diplomasının alınabilmesi için de "ilme yeni bir şeyler katan" ve iki yıldan az olmayan bir süre zarfında hazırlanan bir tezin sunulması ve biri tez danışmanı olmak üzere üç kişilik bir jüri önünde tartışıldıktan sonra kabul edilmesi usulü benimsendi.

Bugün Fen, Mühendislik, Ziraat, Tıp, Ticaret fakülteleri gibi Ezher'in 1961 reformundan sonra kurulan yeni fakültelerinde âlimiyye diploması (doktora) herhangi bir derece belirtmeksizin verilirken Arap Dili, İslâmî İlimler, Beşerî İlimler ile Dil ve Tercüme fakülteleri âlimiyye diplomasını birinci ve ikinci şeref mertebeleriyle vermektedir. Ayrıca **âlimiyyetü'l-gurebâ** adını taşıyan ve iki dünya savaşı arasında Mısırlı olmayan yabancı talebelere verildiği bilinen bir âlimiyye diploması daha vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kalkaşendî, *Şubḥu'l-aʿşâ*, Kahire 1383/1963, IV, 322-327, 328-329; Abdülmüteâl es-Saîdî, *Târîḫu'l-ıṣlâḥ fi'l-Ezher*, Kahire 1943; Soad Maher, *al-Azhar: Monument and Culture* (trc. Abdel Aziz Afifi), Kahire 1967, s. 42; Ahmed Muhammed Avf, *el-Ezher fî elf ʿâm*, Kahire 1970, s. 61, 87; B. Dodge, *al-Azhar: A Millennium of Muslim Learning*, Washington 1974, s. 132; *el-Ezherü'ş-şerîf fî ʿîdihi'l-elfî*, Kahire 1403/1983,

ACEMİYYE

العجمية

bk. ALJAMİA

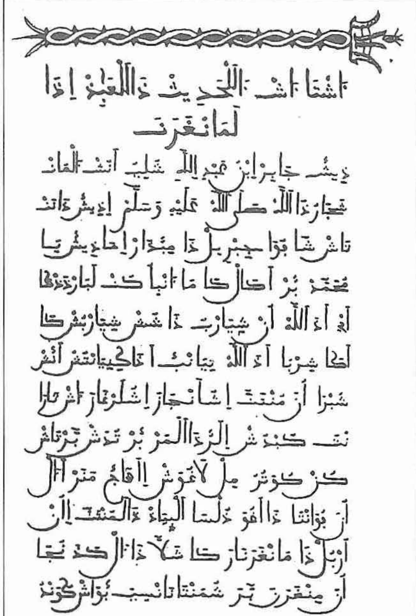
Endülüs'te XVII. yüzyılın başlarına kadar konuşulan ve Arap harfleriyle yazılan İspanyol lehçesi.

ALJAMİA

Endülüs'te XVII. yüzyılın başlarına kadar konuşulan ve Arap harfleriyle yazılan İspanyol lehçesi.

Araplar, Endülüs Emevî Devleti'nin sınırları dışında kalan Kuzey İspanya'daki Galicia, Castilla, Aragon ve Catalunya gibi bölgelerde konuşulan İspanyol diyalektleri ile Portekizce'ye, genel anlamda "İspanyolca" yerine söylenmek üzere **el-acemiyye** (العجمية) "acemce" (yabancı dili) adını vermişlerdir. Doğuda da özellikle Farsça için kullanılan el-acemiyye kelimesi daha sonra **aljamia** şeklinde İspanyolca'ya girmiş ve bu defa İspanyollar'ın dışında kalan müslümanlarla yahudilerin ve Arap kültürünü benimsemiş İspanyollar'ın konuştukları, Arap, nâdiren de İbrânî harfleriyle yazılan melez İspanyol lehçesini adlandırmak için kullanılmıştır. Bu lehçenin, Endülüs'ün müslümanlar tarafından fethedilmesinden hemen sonra oluşmaya başladığı ve siyasî tarihe bağlı kalarak da farklı kesimlerde ve uzun sürede geliştiği görülmektedir. Aljamia'nın yazı dili haline gelmesi ve bir edebiyata (Aljamiado) sahip olması, tahminen XI. yüzyılda Arap alfabesinin kullanılmaya başlamasından sonradır. İslâmiyet'in yayıldığı Türk, İran, Afgan ve Hint topraklarında olduğu gibi İspanya'da da İslam kültürü yerleşirken yazı sisteminde değişiklik meydana gelmiş ve önce, İslâm dinini kabul eden İspanyollar (Müsâlime) ile bunlarla Arap baba, İspanyol annelerden doğan müslüman nesil (Muladies < Ar. müvelledûn "yeni nesil, melezler"), sonra İslâm dinini kabul etmedikleri halde İslâm kültürünü benimsemiş olan İspanyollar (Mozarab < Ar. müsta'rib "Araplaşmış") ve daha sonra da bölge bölge Arap siyasî üs-

Câbir b. Abdullah'ın rivayet ettiği bir hadisi açıklayan Aljamia ile yazılmış bir kitap sayfası



tünlüğünün sona ermesini takip eden yıllarda, azınlık durumuna düşerek ana dilleri Arapça'yı unutan veya konuşmaları yasaklanan Araplar (Mudejar < Ar. müdeccen "uyum sağlamış, alışmış"), konuştukları Arapça karışık İspanyolca'yı Arap harfleriyle yazmaya başlamışlardır. Bunlara, İberik yarımadasına müslümanlardan önce gelmiş ve fetih sırasında onlara yardım etmiş olan Mûsevîler de eklenmişler, böylece Arapça ve çok az da İbrânîce unsurlar ihtiva eden Aljamia İspanyol lehçesi meydana gelmiştir. Bu lehçe, bazı kitaplarda yer aldığı gibi, genel bir ifadeyle Moriscos (Mağribîler, Endülüs ve Kuzey Afrika'nın Berberî Arapları) tarafından değil, yukarıda açıklandığı üzere Araplaşmış İspanyollar'la Moriscolar'ın yalnız İspanyollaşmış olanları ve İberik Yahudileri tarafından kullanılmıştır. Asıl Moriscolar siyasî hâkimiyetleri süresince sadece kendi dilleri olan Arapça'yı konuşmuş ve yazmışlardır.

Son Arap devleti Gırnata (Granada) Benî Ahmer (Nasrî) Sultanlığı'nın yıkılışından (1492) sonra tamamıyla İspanyollar'ın eline geçen Endülüs'te, daha önce güvence verilmiş olmasına rağmen, tarihte "Katolik Krallar" adıyla anılan Ferdinand d'Aragon-Isabella de Castilla çifti tarafından müslümanlarla yahudilere karşı çok sert bir politika takip edilmeye başlamıştır. Bu arada, İslâmiyet'i kabul etmiş olan İspanyollar'ı eski dinlerine çevirebilmek ve sekiz yüzyıl süren kültür kaynaşması sonucu cemiyette yer eden İslâmî gelenekleri unutturabilmek için özel çaba harcanmış, Arapça konuşmak, Doğulu gibi giyinmek, dinî dörenler yapmak yasaklanmış, hatta halkın ibadet etmesini engellemek amacıyla yıkanma yasağı dahi konulmuştur. Bu şartlar altında çeşitli isyanlar baş göstermişse de şiddetle bastırılarak halk engizisyon mahkemelerinin acımasız kararlarıyla sindirilmiş ve sağ kalan müslümanlarla yahudiler göçe zorlanmışlardır. Büyük gruplar halinde ve yalnız sırtlarındaki elbiselerle ülkeyi terkeden Mağribîler'in büyük kısmı Afrika'ya gitmiş, fakat istenmedikleri için pek çoğu orada açlıktan ölmüştür. Bunların bir kısmı da II. Bayezid döneminde (1481-1512) İstanbul'a kabul edilerek Galata'da bugün Arap Camii adıyla bilinen Saint Dominicus Kilisesi'nin çevresine yerleştirilmiş, kendilerine ev, eşya ve iş verilmiştir. Türkçe'de "aç gözlü" anlamında kullanılan "mal bulmuş Mağribî gibi" deyiminin doğmasına çok yoksul ve aç durumda bulunan bu insanların sebep oldukları tahmin edilebilir. Ayrıca Türkiye yahudilerinin ana dilinin İspanyolca (Aljamia) olmasının sebebi de Endülüs'ten gelmeleridir. 1609'da, geriye kalan azınlıkların sınır dışı edilmeleri üzerine İspanya'da Aljamia'nın konuşulup yazılması tamamen son bulmuştur. Aljamia'nın müslüman ülkelere göç eden Mağribîler arasında da Arap harfleriyle yazılmamasına ve süratle unutulmasına mukabil Türkiye yahudileri, adı **Yahudice**'ye (İbrânîce değil) çevrilen bu dili halen ana dilleri olarak kullanmaya ve İbrânî harfleriyle yazmaya devam etmektedirler.

Aljamia, tabii olarak fazla miktarda Arapça kelime ihtiva eden ve fonetiği Arapça'nınkine benzeyen bir İspanyol lehçesidir. Arap yazısının bu dile uyarlanması da Türkçe, Farsça ve Urduca'da olduğu gibi alfabeye bazı harflerin eklenmesi suretiyle gerçekleştirilmiş ve ayrıca Arapça'dan farklı olarak sesli harflerin tamamının da gösterilmesi sağlanmıştır. Aljamia edebiyatı, İspanyol edebiyatına göre daha düşük seviyede kalmıştır. Aljamia, Mozaraplar ile Mudejarlar arasında ortak kullanılmış olmakla beraber bu toplumların edebiyata katkıları birbirinden farklıdır. Mozaraplar daha çok edebiyat, felsefe ve müsbet ilim konularıyla ilgilenmişler ve genellikle Klasik Yunan ve Râzî, İbn Sînâ gibi İslâm filozof-hekimlerinin eserlerini kendi dillerine tercüme etmişlerdir. Dinlerini ve kültürlerini terketmeleri için şiddetli baskı altında bırakılan Mudejarlar ise dinî ve millî duygularını canlı tutabilmek, bu duyguları yeni nesillere aşılayabilmek ve İslâm dininin gereklerini çocuklarına öğretebilmek için daha çok iman, ibadet, hukuk ve ahlâk konularını işleyen, İslâm büyüklerinin hayatlarını anlatan kitaplar yazmışlar veya Arapça'dan tercüme etmişlerdir. Engizisyon ve Reformasyon hareketleri sırasında toplu halde yakılmaktan kurtulan kitaplar arasında, çeşitli Kur'an tefsirlerinden başka, adı bilinmeyen bir Segovia müftüsünün yazdığı fıkhî bilgiler veren *Alquiteb Segoviano* (Segovialı'nın kitabı), *Devocionario Morisco* (Arap dua kitabı), *Devocionario Musulman* (müslüman dua kitabı), *Alhadis de José* (Hz. Yûsuf hadisesi yani kıssası), *Leyenda de Zülkarneyn* (Zülkarneyn kıssası) ve Hz. Muhammed'in hayatını, savaşlarını, özelliklerini ve Hz. Ali ile Hâlid b. Velîd'in kahramanlıklarını destan üslûbu içinde anlatan *Leyendas Moriscas* (Araplar'ın kıssaları) en önemli eserler sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Anwar G. Chejne, *Muslim Spain, Its History and Culture*, Minnesota 1974, s. 107-108, 165-166, 375-396; S. M. Imamüddin, *Muslim Spain*, Leiden 1981, s. 27-28, 192-193, 208-216; M. Manzanares de Cirre, "Textos aljamiados: poesia religiosa morisca", *Bulletin Hispanique*, sy. 72 (1970), 311-327; Fadel Abdallah, "On the Social and Cultural History of the Moriscos", *American Journal of Islamic Social Sciences*, III/1 (1986), s. 151-156; Naim Güleryüz, "500 Yıllık Göç", *Milliyet Gazetesi*, İstanbul 1989 (16 Eylül-22 Eylül); "Aljamia", *TA*, II, 105; C. F. Seybold, "Aljamia", *İA*, I, 359; E. Lévi-Provençal — L. P. Harvey, "Aljamía", *EI²* (İng.), I, 404-405.



SARGON ERDEM

ALKAME b. ABEDE

(علقمة بن عبدة)

Alkame b. Abede b. en-Nu'mân el-Fahl et-Temîmî (ö. 3/625 [?])

Câhiliye devri şairlerinden.

Milâdî VI. yüzyılın birinci yarısında veya ikinci yarısı ile VII. yüzyılın başlarında yaşamış olan Alkame, Câhiliye devri şairlerinin birinci tabakasında yer alır. Temîm kabilesinin bu kahraman şairinin "damızlık at veya deve" anlamındaki "Fahl" lakabını hangi sebeple aldığına dair iki rivayet vardır. Bütün kaynaklarda yer almasına rağmen edebiyat tarihçilerinin tarih bakımından mümkün olmadığını söyledikleri rivayete göre Alkame ile İmruülkays, kimin daha büyük şair olduğunu ortaya koymak üzere İmruülkays'ın karısı Ümmü Cündeb'i hakem tayin etmişler, o da yapılan bir yarışma sonunda oyunu Alkame lehinde kullanınca İmruülkays karısını boşamış, Alkame de Ümmü Cündeb'le evlenmiş; bundan dolayı ona Fahl lakabı takılmıştır. Diğer rivayete göre ise aynı kabileden olan Alkame b. Sehl (el-Hasıy) ile karıştırılmaması için ona bu lakap verilmiştir. İmruülkays'ın 540'lı yıllarda öldüğü, bu olayın onun hayatından bahseden eserlerde değil de sadece Alkame'nin hal tercümesinde zikredildiği göz önüne alınırsa, birinci rivayetin bir yakıştırma olduğu ortaya çıkar. Bu iki meşhur şairin şiirlerindeki üslûp ve tema yakınlığı, muhayyilesi zengin bazı râvilere böyle bir hikâyeyi ilham etmiş olmalıdır. Ayrıca Alkame'nin şiirleri ile İmruülkays'ın şiirlerinin müşterek bir ekol teş-